

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2009/16

1241 Budapest Pf.: 181 – Tel.: 432-90-92 – Fax.: 432-90-58
www.svki.zmne.hu

Amerikai–oroszc csúcstalálkozó: javuló kapcsolatok áttörés és meglepetések nélkül

Barack Obama moszkvai útja az új adminisztráció által az év elején meghirdetett „reset button”, illetve 2009 márciusában nyilvánosságra hozott „Az Egyesült Államok Oroszország-politikájának helyes iránya” (The Right Direction for U.S. Policy toward Russia) című dokumentum szellemében telt el. A látogatás eredményeként a tavaly augusztusi grúz–oroszc háborút követő, hidegháborús hangulatot idéző fagyos viszony, ha nem is látványosan, de érezhetően enyhülni látszik. Azokon a területeken, amelyeken mindkét ország az együttműködésben érdekelt – így a stratégiai fegyverek csökkentésében, illetve az afganisztáni amerikai utánpótlás kérdésében – az elemzői várakozásoknak megfelelő előrelépés következett be. Ugyanakkor csekély az elmozdulás a felek között az olyan, az Egyesült Államok szempontjából leginkább sürgető vitás kérdésekben, mint az iráni és az észak-koreai atomprogramokkal szembeni egyetemes fellépés kialakítása, vagy az oroszok szempontból kulcsfontosságú közép-európai rakétavédelmi rendszer ügye. Jelen elemzésünkben az amerikai–oroszc kapcsolatokra visszatekintve értékeljük a moszkvai csúcs eredményeit.

Az elmúlt 18 év folyamán Washington és Moszkva kapcsolatai csupán 1992–1993-ban, valamint 2001–2003 között voltak többé-kevésbé kiegyensúlyozottnak mondhatók – vagyis az orosz külpolitika „romantikus atlantista” időszakában, illetve abban a néhány évben, amikor az orosz vezetés a „külsőkapcsolatok ökonomizálását” tette külpolitikája jelszavává. E néhány évtől eltekintve azonban a bipoláris világrend megszűnését követően globális nagyhatalomként megjelenő Egyesült Államok és a regionális nagyhatalommá visszaminősülő Oroszország konfliktusokkal terhes viszonyát döntően az elhidegülés jellemezte: mind a Borisz Jelcinc elnöksége alatt követett „eurázsiai ihletésű geopolitikai realizmus” (1993–2000) időszakában, mind pedig Vlagyimir Putyin leginkább „posztbipoláris biztonságpolitikai játékszabályokhoz alkalmazkodó geopolitikai realizmusként” jellemezhető külpolitikájának éveit (2003–2008).¹

Az amerikai–oroszc kapcsolatok klímaváltozásának periódusai

A kiegyensúlyozottság és az elhidegülés említett korszakai azonban jelentős különbségeket mutatnak. Míg ugyanis a „romantikus atlantizmus” időszakát mindkét részről a kölcsönös remény és várakozás optimizmusa jellemezte (Washington Oroszország dinamikus demokratizálását és teljes értékű piacosítását, stabilitásának és kiszámíthatóságának gyors megteremtését remélte, Moszkva pedig azt, hogy a Szovjetunió békés és európai elvek mentén végbement felszámolásában játszott szerepével kivívja, hogy a Nyugat egyenrangú geopolitikai partnerként tekintsen Oroszországra),² a 2001–2003 közötti együttműködés idején már jóval visszafogottabb a felek lelkesedése. S talán nem is elsősorban azért, mert Moszkvában már túl voltak a jelcinci „geopolitikai realizmus” időszakának csalódottságain – a NATO ENSZ-felhatalmazás nélküli boszniai, majd koszovói beavatkozásán, illetve a NATO 1999-es bővülésén –, hanem mindenekelőtt azért, mert a Bush-adminisztráció 2001 szeptemberéig deklarálta egy gyenge, kiszámíthatatlan és kockázatokat rejtő partnerként tekintett Putyin

¹ Az orosz–amerikai kapcsolatokról lásd Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek. *Külügyi Szemle*, 2009. 2. szám. 50–63. o.; Sz. Bíró Zoltán: Az orosz–amerikai viszony alakulásáról. *Nemzet és Biztonság*, 2008. 2. szám. 13–18. o.; Deák András György: Főnix a kalitkában? Az orosz külpolitika elmúlt tíz éve. *Külügyi Szemle*, 2009. 2. szám. 24–40. o.; Tóth Péter: A grúz–oroszc háború geopolitikai értelmezése. *Nemzet és Biztonság*, 2008/8. 66–75. o.; Póti László: Új minőség az orosz külpolitikában. *ZMNE SVKK Elemzések*, 2006/4. http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2006/SVKK_Elemzesek_2006_4.pdf.

² Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek. *Külügyi Szemle*, 2009. 2. szám. 50. o.

Oroszországra. S bár ezt a washingtoni álláspontot 2001. szeptember 11. után felülről lát-szott a terrorizmus elleni összefogás, ennek az együttműködésnek a lelkesedése már csak az orosz politikai elit egyre inkább háttérbe szoruló nyugatos és liberális csoportjait ragadta magával. S őket is csupán az Egyesült Államok BT-felhatalmazás nélküli, valótlan állításokkal indokolt iraki inváziójáig, legfeljebb a 2003–2004-es posztszovjet „színes forradalmakig” (melyek mögött lényegében az orosz politikai elit egésze amerikai támogatást érzékelt),³ illetve a balti államok NATO-felvételéig. Az elhidegülés korszakai közötti jelentős különbségek kapcsán azt is fontos látnunk, hogy a Jelcin-korszaktól eltérően, 2004 után egy gazdasági és pénzügyi szempontból látványosan erősödő Oroszország (egy erősödő regionális nagyhatalom) hidegül el a maga globális nagyhatalmiságának korlátaival – Irakban, Afganisztánban és Irán kapcsán – éppen ebben az időszakban szembesülni kényszerülő Egyesült Államoktól. A két ország közötti feszültséget növelte az is, hogy a Putyin-féle – számos autoriter jellegzetességet mutató – „szuverén demokrácia”⁴ oroszországi kiépülésére meglehetősen érzékenyen reagált az amerikai neokonzervatív vezetés, melynek a külpolitikai ideológiájában előkelő helyen szerepelt a demokrácia exportja. Ráadásul Washington kudarcainak egy része (például az olajár emelkedése, Irán regionális szerepének felértékelődése, az afganisztáni és iraki háború elhúzódása) – jóllehet továbbra is csak regionális szinten, de – Oroszország nemzetközi súlyát és mozgásterét erősítette meg. Annyira legalábbis, hogy Moszkva – válaszul a neki nem tetsző amerikai lépésekre (például Koszovó elismerése, a közép-európai rakétavédelmi rendszer kérdése) – immár képessé vált komoly kellemetlenségeket okozni az Egyesült Államok számára érzékeny területeken is.⁵ S nem csupán közvetlen környezetében, a posztszovjet térségben (például a Kaszpikumban és Grúziában), hanem a hozzá közel eső régiókban is (például Irán). A Bush-adminisztráció utolsó éveiben, különösen pedig a grúz–orosz háborút követően ez az orosz képesség tette valóban fagyos-sá – többek szerint hidegháborút idézővé – az amerikai–orosz kapcsolatokat.

Mindezeket azért fontos hangsúlyoznunk, hogy érzékeltethessük: George W. Bush kormányától meglehetősen fagyos viszonyt örökölt a 2009 januárjában hatalomra került új amerikai demokrata adminisztráció. Olyan viszonyt, amelyben a moszkvai találkozó létrejötté már önmagában eredménynek számít. A megújulás, a remény és a kölcsönös megértés jelszavaival hatalomra került Barack Obama számára a reálpolitikai megfontolásokon túl jelképes okokból is fontos volt a Moszkvával való kapcsolatok javítása. Az elnök ugyanis – mint szinte minden egyéb külpolitikai relációban – Oroszország kapcsán is a kezdetektől azt hangoztatta, minden tőle telhetőt meg fog tenni, hogy a hidegháborúra emlékeztető fagyos viszony helyett a kétoldalú együttműködési készség kapjon nagyobb hangsúlyt. Olyannyira, hogy sokakban – akiket frusztrált az elmúlt évek amerikai külpolitikája, vagy egyszerűen félreértik a külpolitikai stratégiaváltás fogalmát – talán még hamis illúziókat is kelthettek az elnök szavai.

Barack Obama külpolitikai stratégiaváltásának tartalma

Egy ország külpolitikai stratégiája – legegyszerűbben kifejezve – a nemzeti érdekből fakadó céloknak, és az elérésükhöz rendelkezésre álló eszközöknek, valamint módszereknek a számbavételét jelenti. A stratégiát alkotó célok, eszközök és módszerek közül minden állam esetében – a geopolitikai szerepjáték potenciáljával rendelkező nagyhatalmagnál pedig különösen – az érdekekből eredő célok a legstabilabbak, a legkevésbé és a leglassúbb ütemben változóak. Módosulásukra leggyakrabban csak valóban történelmi léptékű, s többnyire kataklizma jellegű belső vagy nemzetközi változások eredményeként kerül sor. Nincs ez másként az Egyesült Államok, sőt Oroszország esetében sem, jóllehet ez utóbbi – mint azt már említettük – a kétpólusú világrend felbomlását követően nagyhatalmi súlycsoportot váltott, illetve kényszerült váltani: a gyakorlatban, történelmi léptékkel mérve megdöbbenően rövid idő

³ A posztszovjet térség „színes forradalmairól” lásd Póti László: Az államegyesítő, a nyugatos és a klános: a posztszovjet térség 21. századi „forradalmi”. *ZMNE SVKI Elemzések*, 2005/3.

http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2005/SVKK_Elemzesek_2005_3.pdf

⁴ Lásd erről Póti László: Új minőség az orosz külpolitikában. *ZMNE SVKK Elemzések*, 2006/4.

⁵ Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek, 55. o.

alatt, globálisból regionális nagyhatalommá minősült vissza. De éppen Oroszországnak az elmúlt 18 évben folytatott külpolitikája a legjobb példa arra, hogy egy politikai elit milyen nehezen adja fel korábbi világhatalmi ambícióit, s milyen nehezen veszi tudomásul azokat az objektív adottságokat (az eszköz- és képességtár jelentős gyengülését), melyek az ország súlycsoportváltását kikényszerítették. Miért lenne ez másképp a hidegháború győztesénél?

Az Egyesült Államok számára Oroszország egyszerre jelent stratégiai kihívást és rendkívül fontos együttműködési pontot. Oroszország megkerülhetetlen szereplője annak az amerikai stratégiai gondolkodókra nagy hatással lévő Halford Mackinder történész által eurázsiai szívjátéknak nevezett geopolitikai küzdelemnek, amely Kelet-Európa és Közép-Ázsia központi szerepét hangsúlyozza a globális hatalmi rendszerben.⁶ E térségek nemcsak központi fekvésük, hanem az energiaforrások miatt is stratégiai fontosságúak. Az Egyesült Államok a hidegháború ideje alatt Eurázsia központi területeihez képest a perifériákon erősítette meg pozícióit, a bipoláris világrend bukását követően viszont lehetősége nyílt arra, hogy a központi területen, illetve az ahhoz közel eső térségekben is előrébb tolja és stabilizálni igyekezen bástyáit. Oroszország érdeke és törekvése ezzel szemben mindvégig az volt, hogy az említett régiókban feltartóztassa az Egyesült Államok térnyerését, s hogy az itt található országok, Lengyelországtól kezdve Kirgizisztánig, ha már nem lehetnek Oroszország szövetségesei, legalább egyfajta nem ellenséges ütközőzóna szerepét töltsék be közte és a Nyugat, elsősorban az Egyesült Államok között. A Lengyelországba és Csehországba tervezett amerikai rakétapajzs, amely hivatalosan a potenciális iráni fenyegetés ellen nyújtana védelmet, ilyen értelemben nem csak, sőt talán nem is annyira hadászati szempontból problematikus Oroszország számára, hiszen az ezres nagyságrendű orosz hordozóeszköz-parkkal szemben nem nyújt védelmet, a földrajzi közelségből adódóan pedig orosz részről sebezhető. Moszkva sokkal inkább attól tarthat, hogy egy ilyen állandó, amerikai kézben lévő rendszer (amely az amerikai stratégiai nukleáris erők egyik komponense) Lengyelországot stratégiai szintű szövetségessé emelné az Egyesült Államok számára. Márpedig ez – az orosz geopolitikai felfogás értelmében – túllépné és felrúgná a nagyhatalmi geopolitikai játék Oroszország számára még elfogadható szabályait. Moszkva ugyanezen megfontolások alapján ellenzi Ukrajna és Grúzia NATO-tagságát, ugyanis ebben szintén egyértelműen az orosz stratégiai érdekek megsértését látja.

Hasonló problémával egyébként már szembesült a világ a grúz–orosz háború időszakában is. A több területen és több dimenzióban zajló amerikai–orosz geopolitikai játszmának ugyanis, amely a bipoláris világhoz képest alaposan átrajzolta a nagyhatalmi érdekviszonyokat, s amelynek során a korábban érvényes nemzetközi szabályok és normák közül többet is újraértelmeztek a hidegháborúban győztes Egyesült Államok és szövetségesei, az elmúlt években is bőven voltak kritikus, nem egyszer feszült időszakai. Látnunk kell azonban, hogy 2008. augusztus 8-ig ezek a feszültségek egyetlen esetben sem jutottak el háborúig, különösen nem olyan területeken, amelyekben Oroszország hűsbavágóan sértve érezhette volna stratégiai érdekeit. Ahhoz ugyanis még a geopolitikai küzdelem leghevesebb időszakaiban is tartották magukat a szemben álló felek, hogy nem tesznek, és szövetségeseiknek sem engednek semmi olyat tenni, ami veszélyeztetheti egy adott térség stratégiai stabilitását.⁷ Moszkva értelmezése szerint Tbiliszi Dél-Oszétiáért indított és hivatalosan is bejelentett háborújával 2008. augusztus 8-án éppen ez a nagyhatalmi konszenzus sérült. Nem véletlen tehát, hogy a közép-európai rakétavédelmi rendszer kérdésében, illetve az ukrán és grúz NATO-tagság ügyében nem történt lényegi előrelépés a moszkvai találkozón.

A fentiekkel mindössze arra kívántunk rámutatni, hogy a kül- és biztonságpolitikai folyamatok stratégiai jellegükből adódóan szükségszerűen hosszú távúak, egyik napról a másikra legfeljebb látványos romlást lehet elérni, gyors és tartalmi javulást azonban nem. Mivel az

⁶ A mackinderi geopolitikáról lásd Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt (szerk.): *Geopolitikai szöveggyűjtemény*. Budapest, 1999, Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 16–35. és 49–65. o.

⁷ Itt jegyezzük meg, hogy Hillary Clinton külügyminiszter februári, Radosław Sikorski lengyel külügyminiszter látogatása alkalmából tett azon bejelentése, amelyben megerősítette, hogy Lengyelország Patriot típusú harcászati rakétavédelmi rendszereket kap Washingtontól, függetlenül a ballisztikus rakéták ellen védelmet nyújtó „nagy” rakétavédelmi rendszer sorsától, mivel nem érinti az orosz stratégiai érdekeket, nem is váltott ki komoly tiltakozást Moszkvában. US will provide Patriot missile system for Poland, foreign minister says. *Guardian*, 2009. február 26.

eurázsiai térséggel kapcsolatos alapvető amerikai érdekek nem változtak meg a Bush–Obama váltással sem, elődje politikájától tartalmilag Barack Obama sem tud túlságosan eltérni, rövid távon és partnerek nélkül legalábbis nem. Amiben változtatni képes, és erre utaló jeleket már bőven találunk, az a célok elérésének a korábbiaktól eltérő módszere, a külpolitika alapvetően más stílusa és megközelítésmódja. A moszkvai találkozó egyik fő célja éppen ennek a változtatási készségnek a demonstrálása volt. Elképzelhető tehát – miként azt többen állítják a közép-európai rakétavédelmi rendszer, illetve az ukrán és grúz NATO-tagság kérdése kapcsán –, hogy Barack Obama csupán annak reményében jegeli ezeket az ügyeket, hogy sikerül más területeken orosz támogatást szereznie. Fontos azonban megjegyezni, hogy az Obama-adminisztráció közel sem annyira lelkes a rakétavédelmi rendszer és a bővítés kapcsán, mint elődje, de a külpolitika és a nemzetközi kapcsolatok logikája szerint ellentételezés nélkül természetesen nem mondhat le róluk. A rakétavédelmi rendszer ugyanis rendkívül drága, még korántsem működőképes, vagyis a gazdasági válság körülményei között belpolitikailag is nehezebben eladható, Ukrajna és Grúzia NATO-tagsága pedig komoly kockázatokat hordoz magában az észak-atlanti szövetség kohéziójának fenntartása szempontjából.⁸

Végül látnunk kell azt is, hogy az Obama-adminisztráció külpolitikai tevékenységének – ha tetszik: külpolitikai stratégiája megvalósításának – még nagyon a kezdetén jár. Azok a kritikus hangok, amelyek Obamát már most túlzott engedékenységgel vádolják, figyelmen kívül hagyják, hogy az új amerikai elnök nemzetközi hitelessége foroghatna kockán, ha nem tenne meg mindent annak érdekében, hogy valóban szakítson elődjének külpolitikai unilateralizmusával. Figyelmen kívül hagyják emellett azt is – pedig negatív értelemben éppen ezt bizonyította a Bush-adminisztráció tevékenysége –, hogy a külpolitikai siker még Amerika esetében is döntő mértékben függ nemzetközi partnereinek (köztük vetélytársainak és ellenfeleinek) fogadókészségétől és fogékonyaságától. Barack Obama tehát csak abban az esetben nyúlhat keményebb külpolitikai eszközökhöz és módszerekhez az Egyesült Államok érdekeinek érvényesítése terén, ha végképp bebizonyosodik, hogy e partnerek korántsem olyan fogékonyak az új amerikai külpolitikára, mint azt – a Bush-adminisztrációt bírálva – korábban állították.

A START-szerződés kérdése

Az USA számára Oroszország a geopolitikai adottságokon túl a stratégiai fegyverek szempontjából is jelentős. Barack Obama többször tett utalást arra, hogy jelentős előrehaladást kíván elérni a nukleáris fegyverek csökkentése terén, még egy atomfegyvermentes világ képét is felfestve távoli jövőben.⁹ Azonban épp a korábban említetteknek megfelelően elsősorban az atomsorompó szerződésben lefektetett saját kötelezettségek teljesítése révén kíván nemzetközi támogatást szerezni a nukleáris non-prolifерáció terén, mindenekelőtt Irán és Észak-Korea vonatkozásában.¹⁰ Moszkva szempontjából egyrészt a nagyhatalmi presztízs miatt fontosak a START-tárgyalások: jószerivel ez az egyetlen terület, ahol az Egyesült Államokkal közel egyenrangú félként tárgyalhat, másrészt költségvetési szempontból, Oroszország ugyanis nagyszabású haderőreformot indított el a közelmúltban, s az igen költségigényes reformok, valamint a világgazdasági válság miatt jelentősen megcsappant államkassza okán minden felszabadítható forrásra szüksége van. Az 1991-ben aláírt START-I szerződés és módosításai nyomán mindkét ország 2200 nukleáris robbanófejjel és maximum 1600 hordozóeszközzel rendelkezhet.¹¹ A most Moszkvában aláírt szándéknyilatkozat sze-

⁸ Lásd erről Varga Gergely: Az ukrán és a grúz NATO-tagság kérdése és a magyar érdekek. *Nemzet és Biztonság*, 2009. 1. szám. 3–10. o.; Tóth Péter: A grúz–orosz háború geopolitikai értelmezése. *Nemzet és Biztonság*, 2008. 8. szám. 66–75. o.

⁹ Remarks by President Barack Obama. April 5, 2009. http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/.

¹⁰ Az 1968-ban aláírt atomsorompó-szerződés előírja a nukleáris fegyverrel rendelkező államok számára, hogy erőfeszítéseket kell tenniük a fegyverek számának csökkentése, végső soron pedig a teljes leszerelés érdekében.

¹¹ A START I aláírás pillanatában a Szovjetunió 2500 hordozóeszközzel, illetve 10 271 robbanófejjel, Amerika pedig 2246 hordozóeszközzel, illetve 10 563 robbanófejjel rendelkezett.

rint a fenti eszközök számát harmadával csökkentve, az előbbit 1500–1650 közé, az utóbbit pedig 500–1100 közé kívánják leszorítani. A hordozóeszközök számának viszonylag tág kerete elsősorban annak tudható be, hogy Moszkva szeretne minél nagyobb csökkentést elérni, az orosz gazdaságnak ugyanis – tekintettel a világválságra – még a meglévő arzenál karbantartása is igen komoly terhet jelent.¹² Moszkva ezen túlmenően szeretné a START-keretegyezményt hozzáköttni a rakétavédelmi rendszer kérdéséhez. Dmitrij Peszkov, Putyin szóvivője utalást is tett rá, hogy addig nem lesz új START-megállapodás, amíg Washington le nem mond a rakétavédelmi rendszerről.¹³ Az Obama-adminisztráció viszont hivatalosan továbbra is kitart amellett, hogy a rendszer nem irányul Oroszország ellen. Kérdés, hogy Moszkva álláspontját sikerül-e esetleg megpuhítani azzal, hogy Washington korlátozott mértékű orosz ellenőrzést biztosít a rendszer felett, mint azt korábban már a Bush-kormány is felvetette – amennyiben végleges amerikai döntés születik a telepítésről. Barack Obama ugyanakkor egy másik opciót is felvetett: korábban ugyanis úgy nyilatkozott, hogy ha az iráni fenyegetés megszűnne, akkor értelmét vesztené a rakétavédelmi rendszer.¹⁴ Nyilvánvaló, hogy ezzel Moszkvát arra akarja ösztönözni, hogy a rakétavédelmi rendszerről való lemondásért cserébe működjön együtt Washingtonnal az iráni nukleáris program visszafogásában. Az orosz vezetés azonban – legalábbis a nyilvánosságra került kijelentések szerint – egyelőre nem adott érdemi választ a felvetésre.

A találkozó konkrét eredményei és egyéb témái

A továbbra is fennálló viták és a hűvös távolságtartás mellett is több területen konkrét előrelépés következett be a találkozón, melyet Medvegyev összességében az első, de fontos lépésnek nevezett a kétoldalú kapcsolatok teljes körű revitalizálása érdekében. A kölcsönös továbblépési szándék demonstrálására utalnak a kapcsolatok intézményesítése érdekében tett lépések is. A felek megállapodtak, hogy kétoldalú tanácsot állítanak fel a két elnök részvételével, melynek munkáját a két külügyminiszter koordinálja, az alárendeltségében pedig munkacsoportokat hoznak létre, amelyek az atomenergia, az energetika, a terrorizmus elleni harc és a civil társadalmi kapcsolatok kérdéseivel foglalkoznak majd. A két elnök megegyezett továbbá a katonai együttműködés újraindításában, az egészségügyi-tudományos együttműködés elmélyítésében, és a közép-ázsiai drokkereskedelem elleni harc fokozásában.

Ennél is figyelemreméltóbb, hogy Afganisztán vonatkozásában a gazdasági újjáépítés közös elősegítése mellett Oroszország hozzájárult ahhoz, hogy az Egyesült Államok használja légterét az afganisztáni utánpótlások érdekében. A megállapodás értelmében az USA évi 4500 átrepülést végezhet Oroszország fölött afganisztáni csapatainak ellátása céljából. Ez a szállítási útvonalak rövidebbé válásának köszönhetően több mint százmillió dolláros megtakarítást jelenthet. Különleges jelentőségű emellett az is, hogy a mostani megállapodás értelmében nemcsak utánpótlást, hanem katonai személyzetet is lehet majd szállítani az orosz légtéren keresztül.¹⁵ Hozzátehetjük ehhez, hogy napokkal korábban kiderült, Kirgizisztán (200 millió dollárért) mégiscsak engedélyezi a manasi légitámaszpont használatát az Egyesült Államok számára, amit Moszkva – amely az amerikaiakkal kötött kirgiz szerződés februári felmondását követően kétfélmilliárd dollárnyi támogatást nyújtott Biskeknek – feltűnően könnyen vett tudomásul. Valószínűleg azért, mert bár Moszkvának nem közvetlen érdeke, hogy az Egyesült Államok gyors, látványos győzelmet arasson Afganisztánban, nem érdeke az sem, hogy Afganisztán végzetesen destabilizálódjon, és ismét a szélsőséges iszlám törjön előre az országban. Annál is kevésbé, mert az Oroszország számára egyre súlyosabb problémát jelentő kábítószer-kereskedelem és -fogyasztás elsődleges forrásországa

¹² Сокращение ядерной угрозы: необходимые условия. *RIA Novosztyi*, 2009. február 5. <http://rian.ru/analytics/20090205/161068826.html>.

¹³ Obama, Medvedev agree to cut nuclear weapons. *CBS News*, 2009. július 6. <http://www.cbc.ca/world/story/2009/07/06/us-russia-summit-moscow659.html>.

¹⁴ Obama on Moscow visit. *Irishtimes.com*. 2009. július 5.

<http://www.irishtimes.com/newspaper/breaking/2009/0705/breaking13.htm>.

¹⁵ Он улетел. *Interfax*, 2009. július 8. <http://interfax.ru/politics/txt.asp?id=89098>.

éppen Afganisztán. Moszkvának is érdeke tehát, hogy az afganisztáni helyzet a hosszú távú stabilizálódás irányába mozduljon el.

A találkozón Irán és Észak-Korea nukleáris programja is napirendre került. Washington különösen a Teherán elleni fellépésben számítana Moszkva segítségére, amely viszont részben anyagi, részben pedig hatalmi megfontolásokból komoly partnere Iránnak. Oroszország számára ugyanis Irán, amely sok tekintetben regionális vetélytársa is Moszkvának, illetve a Teherán által támogatott térségbeli szervezetek (így a Hamász és a Hezbollah) olyan alkutárgyak az Egyesült Államokkal folytatott geopolitikai játszmában, amelyek segítségével hatékonyabban tárgyalhat Washingtonnal a számára kulcsfontosságú kérdésekről, mindenekelőtt az egykori szovjet belső periféria ügyeiről.¹⁶ A kérdés tehát az, hogy Barack Obamának ez utóbbi területen sikerült-e, sikerül-e megnyugtatnia Moszkvát az amerikai ambíciókat illetően. Irán kapcsán egyébként komolyabb törésre ez év augusztusában, az új iráni kormány megalakulása után, még inkább pedig a jövő év elején lehet számítani, ha ugyanis addigra nem sikerül előrelépni a belpolitikai tekintetben komoly problémákkal küzdő Teheránnal, az amerikai álláspont vélhetően bekeményedne, ami első körben a jelenleginél komolyabb szankciókban öltene testet. Ennek az ENSZ Biztonsági Tanácsában való elfogadásához és a szankciók hatékony alkalmazásához azonban Washingtonnak Moszkva együttműködésére is szüksége lenne.

Ami kimaradt a hivatalos napirendből

A moszkvai találkozó eseményei kapcsán arra is érdemes figyelmet fordítani, hogy mi nem került napirendre. Szemben a Bush-adminisztráció által használt retorikával, Barack Obama az orosz vezetőkkel folytatott hivatalos tárgyalásain egyetlen szót sem ejtett a demokrácia helyzetéről Oroszországban. Tette ezt nyilván annak érdekében, hogy az orosz–amerikai kapcsolatok már említett „reset” gombjának benyomását ne akadályozzák ilyen jellegű, most másodlagos fontosságúnak tűnő kérdések. E tekintetben Obama látogatása teljes mértékben összhangban volt az idén tavasszal megjelent új amerikai Oroszország-stratégia ajánlásával.¹⁷ Az amerikai elnök a demokráciával és az emberi jogokkal kapcsolatos „házi feladatának” egy részét a moszkvai Új Gazdasági Főiskola diplomaosztó ünnepségén elmondott félórás beszédében teljesítette, melyet azonban egyetlen nagy orosz tv-csatorna sem közvetített, s csak a Vesztyi hírcsatornán lehetett élőben követni. Obama beszédében a demokráciát dicsérte, példának állítva Amerikát, de itt sem említette meg Oroszországot. Valószínűleg erre a megengedőbb amerikai magatartásra adott (sajnos nem túl biztató) szimbolikus orosz válaszként értelmezhető, hogy Medvedyev elnök a civil társadalmi kapcsolatok fejlesztéséért felelős amerikai–orosz közös bizottság élére orosz részről azt a Vlagyiszlav Szurkovot készült kinevezni, aki nemcsak a „szuverén demokrácia” elméletének kidolgozásáról ismert, de egyben a Kreml fő ideológusának is tartják. Ennek megfelelően különféle orosz jogvédő szervezetek tiltakoznak is a kinevezése ellen.¹⁸

Ugyancsak szimbolikus jelentőségű – vagy inkább szimbolikusan jelentéktelen – volt Barack Obama július 7-i találkozója az orosz ellenzéki pártok vezetőivel. A meglehetősen rövid és szűk körű megbeszélésre „természetesen” nem állami intézményben, hanem a Ritz-Carlton hotelben került sor. Négy ellenzéki szervezet a legmagasabb szinten képviseltette magát: a találkozón részt vett a kommunista párt vezetője, Gennagyij Zjuganov, a „Szolidaritás” két társelnöke, Garri Kaszparov és Borisz Nyemcov, a „Jabloko” vezetője, Szergej Mitrohin, és a jobboldali „Pravoje gyelo” (Igaz Ügy) társelnöke, Leonyid Gozman is. Ezzel szemben a sokak által „öfelsege ellenzékének” tekintett „Szpravedlivaja Rosszija” (Igazságos Oroszország) pártot csak egyetlen képviselője, Ilja Ponomarjov reprezentálta.¹⁹ A 2008-ban önmagát

¹⁶ Sz. Bíró Zoltán: Oroszország visszatérése: kockázatok és lehetőségek, 55. o.

¹⁷ Az új amerikai Oroszország-politikáról. *SVKI Elemzések*, 2009/5.

http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_5.pdf

¹⁸ Владислав Сурков не вписывается в гражданское общество. *Kommersant*, 2009. július 9.

<http://kommersant.ru/doc.aspx?DocID=1200697&NodesID=2>

¹⁹ Обама встретился с лидерами оппозиционных партий России. *Kommersant*, 2009. július 7.

<http://kommersant.ru/news.aspx?DocID=1200223&NodesID=2>

feloszlató „Szojuz Pravih Szil” (Jobboldali Erők Szövetsége) ellenzéki szervezet volt elnöke, Nyikita Belih pedig vehemensen tagadta, hogy találkozna az amerikai elnökkel. Nyilvánvalóan nem kívánta veszélyeztetni kormányzói posztját a kirovszki körzetben: a nyilatkozatában nem győzte hangsúlyozni, hogy már nem tagja semmilyen ellenzéki pártnak, és semmiféle ilyen jellegű tevékenységben nem vesz részt.²⁰ Ez az epizód, és különösen Belih „karrierje” már önmagában is jól jellemzi az ellenzéki pártok helyzetét és politikusaik kilátásait Oroszországban.

Látványosan hiányoztak a hivatalos napirendről az energetikai és energiabiztonsági kérdések is. Érzékelhetően egyik fél sem kívánta a moszkvai találkozóhoz fűződő reményeket olyan kérdések napirendre tűzésével rontani, melyekben sem rövid, sem középtávon nem várható stratégiai jelentőségű áttörés. A szénhidrogének exportja ugyanis az orosz külpolitika legfontosabb és talán leghatékonyabb érdekérvényesítő eszköze, és várhatóan még hosszú ideig az is marad mind a posztszovjet térséggel, mind Európával kapcsolatban. Éppen ezért várható volt, hogy az első, úttörő jelentőségűnek szánt elnöki találkozón nem hozák szóba a kérdéskört.

Összességében Barack Obama moszkvai találkozója többé-kevésbé megfelelt a kezdeti bizakodó, de nem túlzottan optimista várakozásoknak. Láthatóan mind az amerikai, mind az orosz fél az egymás iránti jó szándék, a számos kérdésben meglévő érdekazonosság demonstrálására kívánta felhasználni a találkozót. Ez alapvetően sikerült is, amit jól jelez az Afganisztánnal kapcsolatos szállítási megállapodás. Mindazok véleményével kapcsolatban, akik keveslik a találkozó eredményeit, azt tartjuk fontosnak hangsúlyozni, hogy a Nyugat-Európa számos országában megfigyelhető „Obamánia” a külpolitikai területére vonatkoztatva alighanem túlzott optimizmuson alapul. Csak megismételni tudjuk korábbi állításunkat: mivel az eurázsiai térséggel kapcsolatos alapvető amerikai érdekek nem változtak meg a Bush–Obama-váltással, elődjének politikájától tartalmilag Barack Obama sem tud lényegesen eltérni, rövid távon és partnerek nélkül legalábbis nem. Amiben elsősorban változtatni képes, az a célok elérésének korábbiaktól eltérő módszere, a külpolitika alapvetően más stílusa és megközelítésmódja. Például Washington részéről több minden kerülhet az alku tárgyát képező kosárba, köztük olyan, Oroszország számára kiemelten fontos tartalmi kérdések is, mint például a rakétavédelmi rendszer, vagy Grúzia és Ukrajna MAP-tagsága.²¹ A moszkvai találkozó egyik fő célja éppen ennek a változtatási készségnek a demonstrálása volt. Az amerikai–orosz viszony jelentős tartalmi javulására minden bizonnyal sokat kell még várni, de a moszkvai tárgyalások jó kezdetnek tűnnek.

²⁰ Никита Белых отказался встречаться с Баракком Обамой. *Kommersant*, 2009. július 6. <http://kommersant.ru/news.aspx?DocsID=1199821&NodesID=2>.

²¹ MAP: Membership Action Plan (NATO Tagsági Akcióterv)